

CHÍ PHEÒ

NAM CAO^(*)

KẾT QUẢ CẦN ĐẠT

- *Thấy được số phận khốn cùng, bi thảm của người nông dân nghèo trong xã hội cũ qua hình tượng Chí Phèo và niềm thương cảm, trân trọng của Nam Cao đối với họ.*
- *Hiểu được nghệ thuật xây dựng cốt truyện ; cách miêu tả tâm lí nhân vật, lối kể chuyện đặc sắc của tác giả.*

TIỂU DẪN

Chí Phèo là kiệt tác của Nam Cao. Trên cơ sở những người thật, việc thật ở làng Đại Hoàng quê mình, Nam Cao đã hư cấu, sáng tạo nên một bức tranh hiện thực sinh động về xã hội nông thôn Việt Nam trước Cách mạng tháng Tám với tất cả sự tăm tối, ngọt ngào cùng bao nhiêu bi kịch đau đớn, kinh hoàng,... Nhưng những cảnh ngộ cùng quẫn, bi đát trong cái xã hội ấy đã không thể làm cho những người dân quê khốn khổ như Chí Phèo mất đi niềm khao khát sống tốt đẹp, lương thiện.

Truyện ngắn này lúc đầu được Nam Cao đặt tên là *Cái lò gạch cũ*. Khi in thành sách lần đầu (1941), Nhà xuất bản Đời mới đổi tên là *Đời lữa xứng đời*. Đến khi in lại trong tập *Luống cày* (Hội Văn hoá cứu quốc xuất bản, Hà Nội, 1946), Nam Cao đặt lại tên là *Chí Phèo*.

Văn bản dưới đây có lược một số đoạn.

*
* *

1. Hấn vừa đi vừa chửi. Bao giờ cũng thế, cứ rượu xong là hấn chửi. Bắt đầu hấn chửi trời. Có hề gì ? Trời có của riêng nhà nào ? Rồi hấn chửi đời. Thế cũng chẳng sao : đời là tất cả nhưng chẳng là ai. Tức mình, hấn chửi ngay tất cả làng Vũ Đại. Nhưng cả làng Vũ Đại ai cũng nhủ : "Chắc nó trừ mình ra !". Không ai lên tiếng cả. Tức thật ! Ồ ! Thế này thì tức thật ! Tức chết đi được mất ! Đã thế, hấn

---

(*) Về cuộc đời và sự nghiệp văn học của Nam Cao, xem bài *Nam Cao* ở trang 209.

phải chửi cha đứa nào không chửi nhau với hần. Nhưng cũng không ai ra điều. Mẹ kiếp ! Thế có phí rượu không ? Thế thì có khổ hần không ? Không biết đứa chết mẹ nào lại đẻ ra thân hần cho hần khổ đến nông nổi này ? A ha ! Phải đấy, hần cứ thế mà chửi, hần cứ chửi đứa chết mẹ nào đẻ ra thân hần, đẻ ra cái thằng Chí Phèo ! Hần nghiêng răng vào mà chửi cái đứa đã đẻ ra Chí Phèo. Nhưng mà biết đứa nào đã đẻ ra Chí Phèo ? Có mà trời biết ! Hần không biết, cả làng Vũ Đại cũng không ai biết...

(Lược một đoạn : Một người đi thả ống lươn nhặt được Chí Phèo "trần truồng và xám ngắt trong một cái váy đụp để bên cái lò gạch bỏ không", sau đó, chuyển tay cho người làng nuôi. Lớn lên, làm canh điền cho lí Kiến, Chí Phèo bị lí Kiến ghen, đẩy vào tù. Bảy tám năm sau, Chí Phèo ra tù.)

2. Hần về lớp này trông khác hẳn, mới đầu chẳng ai biết hần là ai. Trông đặc như thằng *săng đá*⁽¹⁾ ! Cái đầu thì trọc lóc, cái răng cạo trắng hớn, cái mặt thì đen mà rất cong cong, hai mắt gườm gườm trông gớm chết ! Hần mặc quần nái đen với cái áo tây vàng. Cái ngực phanh, đầy những nét chạm trổ rồng phượng với một ông tướng cầm chùy, cả hai cánh tay cũng thế. Trông gớm chết !

Hần về hôm trước, hôm sau đã thấy ngôi ở chợ uống rượu với thịt chó suốt từ trưa đến xế chiều. Rồi say khướt, hần xách một cái vỏ chai đến cổng nhà bá⁽²⁾ Kiến, gọi tạt tên tục ra mà chửi. Cụ bá không có nhà. Thấy bộ điệu hung hăng của hần, bà cả đùn bà hai, bà hai thúc bà ba, bà ba gọi bà tư, nhưng rốt cục chẳng bà nào dám ra nói với hần một vài lời phải chăng. Mặc phải cái thằng liều lĩnh quá, nó lại say rượu, tay nó lại nhăm nhăm cầm cái vỏ chai, mà nhà lúc ấy toàn đàn bà cả... Thôi thì cứ đóng cái cổng cho thật chắc rồi mặc thầy cha nó, nó có chửi thì tai liền miệng đấy, chửi rồi lại nghe ! Thành thử chỉ có ba con chó dữ với một thằng say rượu !... Thật là âm ỉ ! Hàng xóm phải một bữa điếc tai, nhưng có lẽ trong bụng thì họ há : xưa nay họ mới chỉ được nghe bà cả, bà hai, bà ba, bà tư nhà cụ bá chửi người ta, bây giờ họ mới được nghe người ta chửi lại cả nhà cụ bá. Mà chửi mới sướng miệng làm sao ! Mới ngoa ngoắt làm sao ! Họ bảo nhau : "Phen này cha con thằng bá Kiến đờ còn dám vác mặt đi đâu nữa ! Mỏ mà tổ tiên đến lộn lên mắt". Cũng có người hiền lành hơn thì bảo : "Phúc đời nhà nó, chắc ông lí⁽³⁾ không có nhà...". Ông lí đây là ông lí Cường, con giai cụ bá nổi tiếng là hách dịch,

(1) *Săng đá* (hoặc *săng đá*) : cảnh sát (đọc chệch từ tiếng Pháp *gendarme*).

(2) *Bá* : bá hộ, một phẩm hàm cấp cho hào lí hoặc kẻ giàu có ở nông thôn trước Cách mạng.

(3) *Ông lí* : lí trưởng, người đứng đầu chính quyền trong làng xã.

coi người như rơm như rác. Phải ông lí Cường thử có nhà xem nào ! Quả nhiên họ nói có sai đâu ! Đấy, có tiếng người sang sảng quát : "Mày muốn lời thôi gì... cái thằng không cha không mẹ này ! Mày muốn lời thôi gì ?...". Đã bảo mà ! Cái tiếng quát tháo kia là tiếng lí Cường. Lí Cường đã về ! Lí Cường đã về ! Phải biết... A ha ! Một cái tát rất kêu. Ôi ! Cái gì thế này ? Tiếng đấm, tiếng đá nhau bình bịch, thôi cứ gọi là tan xương ! Bỗng "choang" một cái, thôi phải rồi, hấn đập cái chai vào cột cổng... Ô hấn kêu... Hấn vừa chửi vừa kêu làng như bị người ta cắt họng. Ô hấn kêu !

– Ôi làng nước ôi ! Cứu tôi với... Ôi làng nước ôi ! Bố con thằng Kiến nó đâm chết tôi ! Thằng lí Cường nó đâm chết tôi rồi, làng nước ôi !... Và họ thấy Chí Phèo lăn lộn dưới đất, vừa kêu vừa lấy mảnh chai cào vào mặt. Máu ra loe loét trông gớm quá ! Mấy con chó xông xáo quanh hấn, sủa rất hăng. Lí Cường hơi tái mặt, đứng nhìn mà cười nhạt, cười khinh bỉ. Hừ ! Ngỡ là gì, chẳng hoá ra nằm vạ ! Thì ra hấn định đến đây nằm vạ !

Người ta tuôn đến xem. Mấy cái ngõ tối xung quanh ùn ra biết bao nhiêu là người. Thật ồn ào như chợ. Bà cả, bà hai, bà ba, bà tư nhà cụ bá vưng dạ vì có anh lí cũng xung xĩa ra chửi góp. Thật ra, các bà muốn xem Chí Phèo làm ăn ra sao ? Không khéo nó cố ý gieo vạ cho cụ ông phen này...

Nhưng kìa cụ ông đã về. Cụ cất tiếng rất sang hỏi : "Cái gì mà đồng thế này ?". Chỗ này "Lạy cụ", chỗ kia "Lạy cụ", người ta kính cẩn đứng dãn ra, và Chí Phèo bỗng nằm dài, không nhúc nhích, rên khế như gân chết.

Thoáng nhìn qua, cụ đã hiểu cơ sự rồi. Làm lí trưởng rồi chánh tổng⁽¹⁾, bây giờ lại đến lượt con cụ làm lí trưởng, những việc như thế này cụ không lạ gì. Cụ hãy quát mấy bà vợ đang xung xĩa chực tâng công với chồng :

– Các bà đi vào nhà ; đàn bà chỉ lời thôi, biết gì !

Rồi quay lại bọn người làng, cụ dụ giọng hơn một chút :

– Cả các ông, các bà nữa, về đi thôi chứ ! Có gì mà xúm lại như thế này ?

Không ai nói gì, người ta lảng dãn đi. Vì nể cụ bá cũng có, nhưng vì nghĩ đến sự yên ổn của mình cũng có : người nhà quê vốn ghét lời thôi. Ai đại gì mà đứng ý

---

(1) *Chánh tổng* : người đứng đầu chính quyền một tổng (đơn vị hành chính nông thôn, dưới cấp huyện).

ra đấy, có làm sao họ triệu mình đi làm chứng. Sau còn trợ lại Chí Phèo và cha con cụ bá. Bây giờ cụ mới lại gằn hần khế lay mà gọi :

– Anh Chí ơi ! Sao anh lại làm ra thế ?

Chí Phèo lim dim mắt, rên lên :

– Tao chỉ liều chết với bố con nhà mày đấy thôi. Nhưng tao mà chết thì có thằng sạt nghiệp, mà còn rữ tù chưa biết chừng.

Cụ bá cười nhạt, nhưng tiếng cười giòn giã lắm ; người ta bảo cụ hơn người cũng bởi cái cười :

– Cái anh này nói mới hay ! Ai làm gì anh mà anh phải chết ? Đòi người chứ có phải con ngoé⁽¹⁾ đâu ? Lại say rồi phải không ?

Rồi, đổi giọng cụ thân mật hỏi :

– Về bao giờ thế ? Sao không vào tòi chơi ? Đi vào nhà uống nước.

Thấy Chí Phèo không nhúc nhích, cụ tiếp luôn :

– Nào đứng lên đi. Cứ vào đây uống nước đã. Có cái gì, ta nói chuyện tử tế với nhau. Cần gì mà phải làm thanh động⁽²⁾ lên như thế, người ngoài biết, mang tiếng cả.

Rồi vừa xốc Chí Phèo, cụ vừa phàn nàn :

– Khổ quá, giá có tôi ở nhà thì có đâu đến nỗi. Ta nói chuyện với nhau, thế nào cũng xong. Người lớn cả, chỉ một câu chuyện với nhau là đủ. Chỉ tại thằng lí Cường nóng tính, không nghĩ trước nghĩ sau. Ai chứ anh với nó còn có họ kia đấy.

Chí Phèo chả biết họ hàng ra làm sao, nhưng cũng thấy lòng người người. Hần cố làm ra vẻ nặng nề, ngồi lên. Cụ bá biết rằng mình đã thắng, đưa mắt nháy con một cái, quát :

– Lí Cường đâu ! Tội mày đáng chết. Không bảo người nhà đun nước mau lên !

(Lược một đoạn : Chí Phèo trở thành tay sai của bá Kiến, càng ngày càng hung hãn, ngang ngược và triển miên say.

Chiều nay, như mọi buổi chiều, Chí Phèo lại "vừa đi vừa chửi". Và cũng như mọi chiều, vẫn không một ai đáp lời hắn. Hắn rất tức tối, định ghé vào bất kì nhà nào đập bẻ một cái gì cho bõ tức. Hắn rẽ vào nhà Tự Lãng giữa lúc lão này đang uống rượu một mình dưới trăng. Chí Phèo sà xuống,

---

(1) Con ngoé : một loại ếch nhái nhỏ, thường sống ở bờ ruộng, trong bãi cỏ ; ở đây ý nói không có giá trị gì.

(2) Thanh động : làm ồn ào.

cùng uống. Khi đã thoả thuê, hắn lão đảo ra về, nhưng không về lều mà đi ra bờ sông gần nhà. Ở đó, Chí Phèo đã gặp thị Nở – một người đàn bà xấu xí, ngắn ngo, ế chồng – ra sông kín nước ngồi nghỉ rồi ngủ quên. Họ ăn nằm với nhau và cùng ngủ say dưới trăng. Đến nửa đêm, Chí Phèo đau bụng, nôn mửa. Thị Nở dìu hắn vào trong lều, đặt lên chõng, đắp chiếu cho hắn rồi ra về...).

3. Khi Chí Phèo mở mắt thì trời sáng đã lâu. Mặt trời chắc đã lên cao, và nắng bên ngoài chắc là rực rỡ. Cứ nghe chim ríu rít bên ngoài đủ biết. Nhưng trong cái lều ẩm thấp vẫn mới chỉ hơi lờ mờ. Ở đây người ta thấy chiều lúc xế trưa và gặp đêm khi bên ngoài vẫn sáng. Chưa bao giờ Chí Phèo nhận thấy thế bởi chưa bao giờ hết say.

Nhưng bây giờ thì hắn tỉnh. Hắn bàng hoàng như tỉnh dậy sau một cơn say rất dài. Cũng như những người say tỉnh dậy, hắn thấy miệng đắng, lòng mơ hồ buồn. Người thì bủn rủn, chân tay không buồn nhấc. Hay là đói rượu ? Nghĩ đến rượu, hắn hơi rùng mình. Ruột gan lại nồn nao lên một tí. Hắn sợ rượu cũng như những người ốm thường sợ cơm. Tiếng chim hót ngoài kia vui vẻ quá ! Có tiếng cười nói của những người đi chợ. Anh thuyền chài gõ mái chèo đuổi cá. Những tiếng quen thuộc ấy hôm nào chả có. Nhưng hôm nay hắn mới nghe thấy... Chao ôi là buồn !

- Vải hôm nay bán mấy ?
- Kém ba xu, dì ạ.
- Thế thì còn ăn thua gì !
- Có khéo cơ mới được một tấm năm xu.
- Thật thế đấy. Nhưng chẳng lẽ rằng lại chơi...

Chí Phèo đoán chắc rằng một người đàn bà hỏi một người đàn bà khác đi bán vải ở Nam Định về. Hắn lại nao nao buồn, là vì mẩu chuyện ấy nhắc cho hắn một cái gì rất xa xôi. Hình như có một thời hắn đã ao ước có một gia đình nho nhỏ. Chồng cuốc mướn cày thuê, vợ dệt vải. Chúng lại bỏ một con lợn nuôi để làm vốn liếng. Khá giả thì mua dăm ba sào ruộng làm.

Tỉnh dậy hắn thấy hắn già mà vẫn còn cô độc. Buồn thay cho đời ! Có lí nào như thế được ? Hắn đã già rồi hay sao ? Ngoài bốn mươi tuổi đầu... Dẫu sao, đó không phải tuổi mà người ta mới bắt đầu sửa soạn. Hắn đã tới cái dốc bên kia của đời. Ở những người như hắn, chịu đựng bao nhiêu là chất độc, đầy đoạ cực nhọc, mà chưa bao giờ ốm, một trận ốm có thể gọi là dấu hiệu báo rằng cơ thể đã hư hỏng nhiều. Nó là một cơn mưa gió cuối thu cho biết trời gió rét, nay mùa đông đã đến. Chí Phèo hình như đã trông trước thấy tuổi già của hắn, đói rét và ốm đau, và cô độc, cái này còn đáng sợ hơn đói rét và ốm đau.

Cũng may thị Nở vào. Nếu thị không vào, cứ để hần vẫn vợ nghĩ mãi, thì đến khóc được mất. Thị vào cấp một cái rổ, trong có một nồi gì đây vung. Đó là một nồi cháo hành còn nóng nguyên. Là vì lúc còn đêm, thị trần trọc một lát, thị bỗng nhiên nghĩ rằng : cái thằng liều lĩnh ấy kể ra thì đáng thương, còn gì đáng thương bằng đau ốm mà nằm còng queo một mình. Giá thử đêm qua không có thị thì hần chết. Thị kiêu ngạo vì đã cứu sống cho một người. Thị thấy như yêu hần : đó là cái lòng yêu của một người làm ơn. Nhưng cũng có cả lòng yêu của một người chịu ơn. Một người như thị Nở càng không quên được. Cho nên thị nghĩ : mình bỏ hần lúc này thì cũng bạc. Dầu sao cũng đã ăn nằm với nhau ! Ăn nằm với nhau như "vợ chồng". Tiếng "vợ chồng" thấy ngưỡng ngưỡng mà thỉnh thích. Đó vẫn là điều mong muốn âm thầm của con người khốn nạn ấy chăng ? Hay là sự khoái lạc của xác thịt đã làm nổi dậy những tính tình mà thị chưa bao giờ biết ?

Chỉ biết rằng thị muốn gặp Chí Phèo, gặp hần mà nhắc lại chuyện đêm qua thì chắc buồn cười lắm. Gớm ! Sao lại có thứ người đầu mà lì quá thế ! Người ta ngồi đấy mà dám xán lẩn ngay vào, nó chĩa ngang ngược mà người ta kêu bé, nó lại làm to hơn. Mà kể thì cũng ngu ngờ. Cái thằng trời đánh không chết ấy, nó còn sợ ai mà hòng kêu. Nhưng mà đáng kiếp. Thở trợn ấy thật là phải biết. Cứ gọi là hôm nay nhọc đừ. Phải cho hần ăn tí gì mới được. Đang ốm thế thì chỉ ăn cháo hành, ra được mồ hôi thì là nhẹ nhõm người ngay đó mà... Thế là vừa sáng thị đã chạy đi tìm gạo. Hành thì nhà thị may lại còn. Thị nấu bỏ vào cái rổ, mang ra cho Chí Phèo.

Thằng này rất ngạc nhiên. Hết ngạc nhiên thì hần thấy mắt hình như ướt ướt. Bởi vì lần này là lần thứ nhất hần được một người đàn bà cho. Xưa nay, nào hần có thấy ai tự nhiên cho cái gì. Hần vẫn phải dọa nạt hay là giật cướp. Hần phải làm cho người ta sợ. Hần nhìn bát cháo bốc khói mà băng khuâng. Thị Nở thì chỉ nhìn trộm hần rồi lại toe toét cười. Trông thị thế mà có duyên. Tình yêu làm cho có duyên. Hần thấy vừa vui vừa buồn. Và một cái gì nữa giống như là ăn năn. Cũng có thể như thế lắm. Người ta hay hối hận về tội ác khi không đủ sức mà ác nữa. Thị Nở giục hần ăn nóng.

Chí Phèo – thị Nở

Hắn cầm lấy bát cháo đưa lên mũi. Trời ơi cháo mới thơm làm sao ! Chỉ khói xông vào mũi cũng đủ làm người nhẹ nhõm. Hắn húp một húp và nhận ra rằng : những người suốt đời không ăn cháo hành không biết rằng cháo hành ăn rất ngon. Nhưng tại sao mãi đến tận bây giờ hắn mới nếm mùi vị cháo ?

Hắn tự hỏi rồi lại tự trả lời : có ai nấu cho mà ăn đâu ? Mà còn ai nấu cho mà ăn nữa ! Đời hắn chưa bao giờ được săn sóc bởi một bàn tay "đàn bà". Hắn nhớ đến "bà ba", cái con quỷ cái hay bắt hắn bóp chân mà lại cứ bắt bóp lên trên, trên nữa. Nó chỉ nghĩ đến sao cho thoả nó chứ có yêu hắn đâu. Hồi ấy hắn hai mươi. Hai mươi tuổi, người ta không là đá, nhưng cũng không toàn là xác thịt. Người ta không thích cái gì người ta khinh. Và lại bị một con đàn bà gọi đến mà bóp chân ! Hắn thấy nhục hơn là thích, huống hồ lại sợ. Quả thật, từ khi biết rằng con vợ chủ sai hắn làm một việc không chính đáng, hắn vừa làm vừa run. Không làm thì không được ; mọi việc trong nhà, quyền bà ba. Chứ hắn, hắn còn lòng nào đâu ! Đến nỗi người đàn bà phát cáu. Bà thấy xoa xoi không được, phải làm đến nơi. Bà bảo hắn rằng : "Mày thực thà quá ! Con trai gì hai mươi tuổi mà đã như ông già". Hắn vẫn giả vờ không hiểu. Bà lẳng lơ bảo : "Chả nhẽ tao gọi mày vào chỉ để bóp chân thế này thôi ư ?...". Và thấy hắn dùng dằng, bà mắng xoa xoa vào mặt. Hắn chỉ thấy nhục, chứ yêu đương gì. Không, hắn chưa được một người đàn bà nào yêu cả, vì thế mà bát cháo hành của thị Nở làm hắn suy nghĩ nhiều. Hắn có thể tìm bạn được, sao lại chỉ gây kẻ thù ?

Bát cháo húp xong rồi, thị Nở đỡ lấy bát cháo và múc thêm bát nữa. Hắn thấy mình đầm bao nhiêu mồ hôi. Mồ hôi chảy cả trên đầu, trên mặt, những giọt to như giọt nước. Hắn đưa tay áo quạt ngang một cái, quạt mũi, cười rồi lại ăn. Hắn càng ăn, mồ hôi lại càng ra nhiều. Thị Nở nhìn hắn, lắc đầu, thương hại. Hắn thấy lòng thành trẻ con. Hắn muốn làm nũng với thị như với mẹ. Ôi sao mà hắn hiền, ai dám bảo đó là cái thằng Chí Phèo vẫn đập đầu, rạch mặt mà đâm chém người ? Đó là cái bản tính của hắn, ngày thường bị lấp đi, hay trận ốm thay đổi hắn về sinh lí cũng thay đổi cả tâm lí nữa ? Những người yếu đuối vẫn hay hiền lành. Muốn ác, phải là kẻ mạnh. Hắn đâu còn mạnh nữa. Và có lúc hắn ngẫm mình mà lo. Xưa nay hắn chỉ sống bằng giật cướp và dọa nạt. Nếu không còn sức mà giật cướp, dọa nạt nữa thì sao ? Đã đành, hắn chỉ mạnh vì liều. Nhưng hắn mơ hồ thấy rằng sẽ có một lúc mà người ta không thể liều được nữa. Bây giờ mới nguy ! Trời ơi ! Hắn thêm lương thiện, hắn muốn làm hoà với mọi người biết bao ! Thị Nở sẽ mở đường cho hắn. Thị có thể sống yên ổn với hắn thì sao người khác lại không thể được. Họ sẽ thấy rằng hắn cũng có thể không làm hại được ai. Họ sẽ lại nhận hắn vào cái xã hội bằng phẳng, thân thiện của những người lương thiện. Hắn băn khoăn nhìn thị Nở, như thăm dò. Thị vẫn im lặng, cười tin cẩn. Hắn thấy tự nhiên nhẹ người. Hắn bảo thị :

– Giá cứ thế này mãi thì thích nhỉ ?

Thị không đáp, nhưng cái mũi đỏ của thị như càng bạnh ra. Hấn thấy thế cũng không có gì là xấu. Bằng một cái giọng nói và một vẻ mặt rất phong tình theo ý hấn, hấn bảo thị :

– Hay là mình sang đây ở với tớ một nhà cho vui.

Thị lườm hấn. Một người thật xấu khi yêu cũng lườm. Hấn thích chí, khanh khách cười. Lúc tỉnh táo, hấn cười nghe thật hiền. Thị Nở lấy làm bằng lòng lắm. Bây giờ thì mấy bát cháo ý chừng đã ngấm. Hấn thấy lòng rất vui. [...]

Chúng sẽ làm thành một cặp rất xứng đôi. Chúng cũng nhận thấy thế và nhất định là lấy nhau. Như thế năm ngày chẵn, thị ở nhà hấn cả ngày lẫn đêm, trừ những lúc đi kiếm tiền. Hấn không còn kinh rượu nhưng cố uống cho thật ít. Để cho khỏi tốn tiền, nhưng nhất là để tỉnh táo mà yêu nhau. Đàn bà không có men như rượu nhưng cũng làm người say. Và hấn say thị lắm. Nhưng thị lại là người dờ hoi. Đến hôm thứ sáu, thì thị bỗng nhớ rằng thị có một người cô ở đời. Người cô ấy nội ngày nay sẽ về. Thị nghĩ bụng : hãy dừng yêu để hỏi cô thị đã.

4. Thấy thị hỏi, bà già kia bật cười. Bà tưởng cháu bà nói đùa. Nhưng chợt nhớ ra rằng cháu bà vốn dờ hoi. Bà bỗng trở nên hoang hốt. Bà nhục cho ông cha nhà bà. Cũng có lẽ bà tủi cho thân bà. Bà nghĩ đến cái đời dài đằng đặc của bà, không có chồng. Bà thấy chua xót lắm. Bà uất ức, uất ức với ai không biết. Nhưng rồi đỏ cái uất ức ngay lên cháu bà ! Người đàn bà đức hạnh thấy cháu bà sao mà đi thế ! Thật đốn mặt. Ngoài ba mươi tuổi mà chưa trót đời. Ngoài ba mươi tuổi... ai lại còn đi lấy chồng ! Ai đời lại còn đi lấy chồng ! Ừ ! Mà có lấy thì lấy ai chứ ?... Đàn ông đã chết hết cả rồi hay sao, mà lại đâm đầu đi lấy một thằng không cha. Ai lại đi lấy thằng chỉ có một nghề là rạch mặt ra ăn vạ. Trời ơi ! Nhục nhã ơi là nhục nhã ! Hỡi ông cha nhà bà ! Bà gào lên như con mẹ đại. Bà xĩa xối vào mặt cái con cháu gái ba mươi tuổi mà chưa trót đời. Bà bảo phát nó :

– Đã nhịn được đến bằng này tuổi thì nhịn hấn ; ai lại đi lấy thằng Chí Phèo !

Thị nghe thấy thế mà lộn ruột. Nhưng thị biết cãi bà làm sao ? Con người ấy có quyền nói thế, bởi con người ấy năm mươi tuổi rồi, năm mươi tuổi còn ai lấy chồng. Thị biết cãi làm sao ? Mà không cãi được thì giận dữ nổi lên đùng đùng. Thị tức lắm ! Thị tức lắm ! Thị cần đỏ cái tức ấy lên một người. Thị ton ton chạy lên nhà nhân ngãi⁽¹⁾. Thị thấy hấn đang uống rượu, và vừa uống vừa lầm bầm chửi thị về nhà lâu. Hấn không quen đợi ; bởi phải đợi, hấn lại lòi rượu, và uống

---

(1) *Nhân ngãi* : (khẩu ngữ) người tình (thường dùng để chỉ quan hệ yêu đương không đúng đắn hay có ý mỉa mai).

cho đỡ buồn. Uống vào thì phải chửi, quen mồm rồi ! Nhưng thị làm gì mà hấn chửi ? Mà hấn có quyền gì chửi thị ? Ô, thị điên lên mất ! Thị giẫm chân xuống đất, rồi lại nhảy cẫng lên như thượng đồng⁽¹⁾. Hấn thú vị quá, lắc lư cái đầu cười. Lại còn cười ! Nó nhạo thị. Trời ơi ! Thị điên lên mất, trời ơi là trời ! Thị chống tay vào háng, vênh vênh cái mặt, và đón cái môi vĩ đại lên, trút vào mặt hấn tất cả lời bà cô. Hấn nghĩ ngợi một tí rồi hình như hiểu, hấn bỗng nhiên ngẩn người. Thoáng một cái, hấn lại như hít thấy hơi cháo hành. Hấn cứ ngồi ngẩn mặt, không nói gì. Thị trút xong giận rồi. Cái mũi đỏ của thị dị xuống rồi lại bạnh ra. Thị há hê lắm lắm. Thị ngoay ngoáy cái mông đít đi ra về. Hấn sùng sốt, đứng lên gọi lại. Ai mà thêm lại ! Còn muốn lời thối cái gì ? Hấn đuổi theo thị, nắm lấy tay. Thị gạt ra, lại giúi thêm cho một cái. Hấn lăn khoèo xuống sân. Đã lăn ra thì hấn phải kêu : bao giờ chả thế. Hấn nhặt một hòn gạch vỡ, toan đập đầu. Nhưng hình như hấn chưa thật say. Vì hấn nghĩ : đập đầu ở đây chỉ thiệt ; đập đầu ở đây, để mà nằm ăn vạ ai ? Hấn tự phải đến cái nhà con đi Nở kia. Đến để đâm chết cả nhà nhà nó, đâm chết cái con khộm già nhà nó. Nếu không đâm được, lúc ấy hãy đập đầu ra kêu làng. Muốn đập đầu, phải uống thật say. Không có rượu, lấy gì làm máu cho nó chảy ! Phải uống thêm chai nữa. Và hấn uống. Nhưng tức quá, càng uống lại càng tỉnh ra. Tỉnh ra, chao ôi, buồn ! Hơi rượu không sặc sụa, hấn cứ thoang thoang thấy hơi cháo hành. Hấn ôm mặt khóc rưng rức. Rồi lại uống. Rồi lại uống. Hấn uống đến say mềm người rồi hấn đi. Hấn ra đi với một con dao ở thắt lưng. Hấn lầm nhảm : "Tao phải đâm chết nó ! Tao phải đâm chết nó !". Nhưng hấn lại cứ thẳng đường mà đi. Cái gì đã làm hấn quên rẽ vào nhà thị Nở ? Những thẳng điên và những thẳng say rượu không bao giờ làm những cái mà lúc ra đi chúng định làm.

5. Trời nắng lắm, nền đường vắng. Hấn cứ đi, cứ chửi, cứ dọa giết "nó", và cứ đi. Bấy giờ đến ngõ nhà cụ bá. Hấn xông xông đi vào. Cả nhà đi làm đồng vắng, chỉ có mình cụ bá đang nằm nghỉ trưa. Nghe tiếng hấn, cụ thấy sao bực mình ! Chính thật thì cụ đã đang bực mình. Bởi vì cụ thấy đầu hơi nhức. Cụ đang muốn có một bàn tay man mát xoa cái đầu. Cũng có lẽ, cụ chỉ muốn bà tư dừng đi lâu quá thế. Đi lâu thế, không biết rằng đi đâu ? Sao bà ấy còn trẻ quá ! Gần bốn mươi rồi mà trông còn phây phây, còn phây phây quá đi nữa ! Cụ năm nay đã ngoài sáu mươi. Già yếu quá, nghĩ mà chua xót. Giá thế thì bà ấy chỉ cũng già cho xong. Bà ấy lại cứ trẻ, cứ phây phây, cứ đẹp như mới ngoài hai mươi tuổi, mà sao đa tình. Nhìn thì thích nhưng mà tung tức lạ. Khác gì nhai miếng thịt bò lứt sứt khi rụng gần hết răng. Mất bà, miệng bà, có duyên, nhưng trông đi lắm ! Hơi một tí thì cười

---

(1) *Thượng đồng* : lên đồng (một nghi lễ mê tín). Lúc hồn người chết (hoặc thần linh) nhập vào, con đồng thường múa may và phán truyền điều này điều nọ.

toe toét, tít cả mắt lại, cái má thì hây hây. Mà thấy ghét những thằng trai trẻ, giá làm con bà không đáng, mà thấy bà đâu cũng đùa. Chúng đùa nhạt như nước ốc, chỉ được cái thô tục, mà gặp ai đâu cũng cười ! Chẳng nghĩ gì đến địa vị cả, người đâu mà vô tâm. Tức lạ ! Cụ chỉ muốn cho tất cả những thằng trai trẻ đi ở tù... Những lúc như thế, thì một người dẫu khôn ngoan cũng không bình tĩnh được. Nhất là khi trông thấy một thằng chỉ đến vòi tiền uống rượu như Chí Phèo. Tuy vậy, cụ cũng móc sẵn năm hào. Thà móc sẵn để tống nó đi cho chóng. Nhưng móc rồi, cụ cũng phải quát một câu cho nhẹ người :

– Chí Phèo đấy hở ? Lè bè vừa vừa chứ, tòi không phải là cái kho.

Rồi ném bẹt năm hào xuống đất, cụ bảo hấn :

– Cầm lấy mà cút, đi đi cho rảnh. Rồi làm mà ăn chứ cứ báo người ta mãi à ?

Hấn trợn mắt, chỉ vào mặt cụ :

– Tao không đến đây xin năm hào.

Thấy hấn toan làm dữ, cụ đành dụ giọng :

– Thôi, cầm lấy vậy, tòi không còn hơn.

Hấn vênh cái mặt lên, rất là kiêu ngạo :

– Tao đã bảo tao không đòi tiền.

– Giỏi ! Hôm nay mới thấy anh không đòi tiền. Thế thì anh cần gì ?

Hấn đồng dặc :

– Tao muốn làm người lương thiện !

Bá Kiến cười ha hả :

– Ô tưởng gì ! Tòi chỉ cần anh lương thiện cho thiên hạ nhờ.

Hấn lắc đầu :

– Không được ! Ai cho tao lương thiện ? Làm thế nào cho mất được những vết mảnh chai trên mặt này ? Tao không thể là người lương thiện nữa. Biết không ! Chỉ có một cách... biết không !... Chỉ còn một cách là... cái này ! Biết không !...

Hấn rút dao ra, xông vào. Bá Kiến ngồi nhồm đậy, Chí Phèo đã văng dao tới rồi. Bá Kiến chỉ kịp kêu một tiếng. Chí Phèo vừa chém túi bụi vừa kêu làng thật to. Hấn kêu làng, không bao giờ người ta vội đến. Bởi thế khi người ta đến thì hấn cũng đã đang giãy đàn đạch ở giữa bao nhiêu là máu tươi. Mắt hấn trợn ngược. Mồm hấn ngáp ngáp, muốn nói, nhưng không ra tiếng. Ở cổ hấn, thỉnh thoảng máu vẫn còn ứ ra.

*
* *

6. Cả làng Vũ Đại nhao lên. Họ bàn tán rất nhiều về vụ án không ngờ ấy. Có nhiều kẻ mừng thầm. Không thiếu kẻ mừng ra mặt. Có người nói xa xôi : "Trời có mắt đấy, anh em ạ !". Người khác thì nói toạc : "Thằng nào chứ hai thằng ấy chết thì không ai tiếc ! Rõ thật bọn chúng nó giết nhau, nào có phải cần đến tay người khác đâu". Mừng nhất là bọn kì hào ở trong làng. Họ tuôn đến để hỏi thăm, nhưng chính là để nhìn lí Cường bằng những con mắt thoả mãn và khiêu khích. Đội Tào, không cần kín đáo, nói toang toang ngay ngoài chợ, trước mặt bao nhiêu người : "Thằng bố chết, thằng con lớp này không khỏi người ta cho ăn bòn". Ai chả hiểu "người ta" đó là chính ông. Bọn đàn em thì bàn nhỏ : "Thằng mọt già ấy chết, anh em mình nên ăn mừng". Những người biết điều thì hay ngờ vực ; họ chép miệng nói : "Tre già măng mọc, thằng ấy chết, còn thằng khác, chúng mình cũng chẳng lợi tí gì đâu".

Bà cô thị Nở chỉ vào tận mặt cháu mà đay nghiến :

– Phúc đời nhà mày, con né. Chả ôm lấy ông Chí Phèo.

Thị cười và nói lảng :

– Hôm qua làm biên bản, lí Cường nghe đâu đã tốn gần một trăm. Thiệt người lại thiệt của.

Nhưng thị nghĩ thầm :

– Sao có lúc nó hiền như đất.

Và nhớ lại những lúc ăn nằm với hắn, thị nhìn trộm bà cô, rồi nhìn nhanh xuống bụng :

– Nói đại, nếu mình chữa, bây giờ hắn chết rồi, thì làm ăn thế nào ?

Đột nhiên thị thấy thoáng hiện ra một cái lò gạch cũ bỏ không, xa nhà cửa, và vắng người lại qua⁽¹⁾ ...

(*Nam Cao – Tác phẩm*, tập I, NXB Văn học, Hà Nội, 1977)

HƯỚNG DẪN HỌC BÀI

1. Tóm tắt đoạn trích ; nêu ý chính của từng phần đã được đánh số.
2. Hãy nêu ý nghĩa chi tiết tiếng chửi của nhân vật Chí Phèo.

---

(1) "*Cái lò gạch cũ bỏ không...*" : chi tiết được nói đến ở đầu truyện ("Một anh đi thả ống lươn, một buổi sáng tinh sương, đã thấy hắn trần truồng và xám ngắt trong một váy đụp để bên cái lò gạch bỏ không, anh ta rước lấy và đem cho một người đàn bà goá mù"). Chi tiết này xuất hiện hai lần trong tác phẩm.

3. Các mối quan hệ bá Kiến – Chí Phèo và thị Nở – Chí Phèo trong truyện ngắn có ý nghĩa gì trong việc thể hiện số phận, tính cách của nhân vật Chí Phèo ?
4. Nêu những diễn biến tâm trạng của Chí Phèo sau khi gặp thị Nở. Vì sao khi bị thị Nở dứt tình, Chí Phèo lại xách dao đi giết bá Kiến và tự sát ? Bi kịch lớn nhất của Chí Phèo được thể hiện trong truyện là gì ?
5. Ngôn ngữ kể chuyện và ngôn ngữ nhân vật trong truyện ngắn này có những điểm gì đặc sắc ? (Chú ý lời trần thuật nửa trực tiếp ở phần mở đầu (phần 1) ; độc thoại nội tâm của Chí Phèo sau cơn tỉnh rượu (phần 3) ; những lời đối thoại giữa Chí Phèo với thị Nở (phần 4) và nhất là với bá Kiến ở gần cuối truyện (phần 5).)
6. Nêu nhận xét khái quát về nội dung và nghệ thuật của truyện ngắn *Chí Phèo*.

BÀI TẬP NÂNG CAO

Phân tích và làm nổi bật tính điển hình của nhân vật Chí Phèo hoặc bá Kiến.

TRI THỨC ĐỌC - HIỂU

• Nhân vật điển hình

Còn gọi là hình tượng điển hình hay tính cách điển hình, chỉ hình tượng nghệ thuật được sáng tạo ra bằng phương pháp điển hình hoá, vừa có cá tính sắc nét, vừa phản ánh được một số mặt bản chất của đời sống xã hội, thể hiện tính xã hội của con người. Trong các sáng tác hư cấu (như kịch, tiểu thuyết, truyện ngắn, truyện thơ, v.v.), các hình tượng nhân vật được sáng tạo ra, dù cho phương pháp xây dựng nhân vật có đa dạng như thế nào thì các nhân vật thành công đều có sự hoà quyện giữa tính phổ biến và tính đặc thù, tức là bao hàm hai mặt khái quát hoá và cá thể hoá, thông qua cái cá biệt để phản ánh cái chung. Các nhân vật điển hình được sáng tạo như thế đều có cội nguồn trong đời sống thực tế, nhưng lại có sức khái quát cao, tập trung, nổi bật hơn, có ý nghĩa xã hội phong phú, sâu sắc hơn, đồng thời hấp dẫn và thú vị hơn. Ph. Ăng-ghen đánh giá rất cao những tác phẩm sáng tạo được những "tính cách điển hình trong hoàn cảnh điển hình".

• Trần thuật và trần thuật nửa trực tiếp

Trần thuật (hay hẹp hơn – *kể chuyện*) là toàn bộ việc giới thiệu, khái quát, thuyết minh, miêu tả đối với nhân vật, sự kiện, hoàn cảnh, sự vật theo cái nhìn của một người trần thuật (hay người kể chuyện) nhất định. Chức năng của trần thuật là dẫn dắt người đọc đi vào thế giới của tác phẩm, mách bảo, chỉ dẫn cho họ về cách hiểu nhân vật, tình huống và kêu gọi những phản ứng tình cảm của họ. Do vậy, trần thuật gắn liền với toàn bộ công việc bố cục, kết cấu của tác phẩm.

Trần thuật nửa trực tiếp là một dạng lời văn nghệ thuật của tác phẩm tự sự. Ở đó lời người trần thuật (lời gián tiếp) có hàm chứa những yếu tố lời trực tiếp như ý nghĩ, cảm xúc, từ ngữ,... của nhân vật.